

Язык и литература. – Саранск, 1951. – С.132, 145.

⁸Тэдре Ю. Осенне-зимний период эстонского народного календаря и обрядность Мартынова дня // Фольклор и этнография: обряды и обрядовый фольклор. – Л., 1977. – С.108.

⁹Суна Х.Ю. Древнее действо латышских ряженых // Народный театр. – Л., 1974. – С.71 – 81.

¹⁰Державин К. Болгарский театр: Очерк истории. – М., Л., 1959. – С.7. – 19; Ангелова Р. Кукерские игры – обичай за плодородие и здраве и народен театър // Театър. – София. – 1957. – № 11. – С.95 – 106.

¹¹Кравцов Н.И. Славянский фольклор. – М., 1976. – С.252 – 253.

¹²Чумаченко Г.А. Етнічне самовизначення східнослов'янського фольклорного театру. – Херсон, 1995. – С.8.

¹³Чумаченко Г.А. Назв. кн. – С.12.

¹⁴Ящуржинский Хр. Рождественская интермедия: (Коза) // Киевская старина. – 1898. – № 10. – С.73 – 82.

¹⁵Маркевич Н. Обычай, поверья, кухня и напитки малороссиян. – К., 1860. – С.44 – 45.

¹⁶Чалый М.К. Воспоминания // Киевская старина. – 1889. – № 1. – С.36 – 38.

¹⁷Курочкін О. Свята й обряди календарного циклу // Українська минувщина: Ілюстрований етнографічний довідник. – К., 1993. – С.185 – 186.

¹⁸Там же. – С.189.

¹⁹Волицька І.В. Театральні елементи в традиційній обрядовості українців Карпат кін. XIX – поч. XX ст. – К., 1992. – С.25.

²⁰Там само. – С.26.

²¹Там само. – С.15.

²²Над вертепом звізда ясна. – Ужгород. – 1990. – С.10.

²³Там само. – С.5.

²⁴Курочкін О. Свята й обряди календарного циклу. – С.184.

²⁵Данченко В.Б. Український вертеп (Роздуми про виникнення та побутування) // Народна творчість та етнографія. – 1973. – № 1. – С.65.

²⁶Закруткин В.А. О русском народном театре в связи с донскими записями // Головачев В.Г., Лащилин Б.С. Народный театр на Дону. – Ростов н/Д, 1947. – С.14; Словарь русских народных говоров. – Л., 1976., Вып.11, – С.212; Курочкін О. Новорічні свята українців: Традиції та сучасність. – К., 1978. – С.76.

²⁷Волицька І.В. Назв. кн. – С.28.

²⁸Базилевич Г. Местечко Александровка Черниговской губернии Сосницкого уезда // Этнографический сборник. – СПб., 1853. – Вып.1. – С.320 – 322.

²⁹Богатырев П.Г. Вопросы теории народного искусства. – М., 1971. – С.115.

Йоханнес РЕМІ
Гельсінкі (Фінляндія)

ІМПЕРСЬКА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА І ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ В КИЇВСЬКОМУ УЧБОВОМУ ОКРУЗІ. Суперечка між Сергієм Уваровим та Дмитром Бібіковим наприкінці 1830-х рр.

Університет св. Володимира у Києві був заснований в 1834 р. головним чином, заради того, щоб замінити два нещодавно закриті польські навчальні заклади – Кременецький лицей та Віленський університет. Інші причини відкриття нового університету полягали в необхідності боротьби з польським культурним впливом на Правобережній Україні та посиленні русифікації краю. Однак, впродовж 1830-х рр. польський вплив в університеті був досить значним. На початку більшість професорів були поляками, які раніше викладали в Кременці. Цьому були дві причини: відсутність кваліфікованих викладачів-росіян та бажання влади залучити до навчання студентів-поляків з Правобережної України. Влада сподівалася, що навчаючись у російськомовному університеті, вони певною мірою позбудуться патріотичних настроїв. Отже, таким чином, буде сформована русифікована місцева польська інтелігенція, лояльна владі. Службу поляків в університеті уряд вважав необхідним, але тимчасовим злом¹.

Ця стаття присвячена розгляду реакції уряду на діяльність в університеті впродовж 1836 – 1838 рр. польської таємної організації, члени якої першими почали чинити опір політиці русифікації. Ця група студентів належала до великої таємної організації – Союзу Польського Народу (Stowarzyszenie Ludu Polskiego, СПН), який прагнув реставрувати Польщу в межах кордонів до поділу 1772 р., запровадження демократичної республіки і скасування всіх станових привілеїв. СПН активно діяв на територіях всіх трьох країн-учасниць поділів Польщі: Росії, Австрії й Прусії. Союз не звертав увагу на інші народи, які проживали на колишніх польських східних територіях і складала там більшість населення – литовців, білорусів та українців. Програма організації не містила ніякого конкретного шляху вирішення земельного питання, хоча багато її членів підтримували ідею проведення такої реформи, яка була б вигідна селянам².

Невдовзі про польський національний рух в університеті св. Володимира стало відомо органам влади. В червні 1837 р. вони дізналися, що принаймні шестеро студентів вивчали нелегальну польську літературу, головним чином, заборонені твори А.Міцкевича. Їх заарештували. Лідер організації Владислав Гордон організував у листопаді збір коштів для двох заарештованих колег, про що також стало відомо владі. Побоюючись, що це може привести до розкриття всієї організації, В.Гордон утік за межі імперії. Однак, владі стало відомо про те, що нелегальні студії тих шести студентів були лише частиною діяльності таємної групи тільки в серпні 1838 р. Загалом, в діяльності СПН в різний час приймали участь 39 студентів³.

Справа показала, що для проведення русифікації необхідно було переглянути освітню політику. Університет не виконував покладених на нього офіційних завдань і отже виникало питання про доцільність його існування взагалі. Однак, міністр народної освіти Сергій Уваров в принципі підтримував університет, хоча хотів, щоб він перебував під суворим наглядом. С.Уваров вважав своїм обов'язком захист російської вищої освіти як від польського національного руху, так і від тих представників уряду, які не розуміли значення освіти для держави. Розповідаючи імператору в жовтні 1837 р. про першу справу арешту студентів у Києві, міністр вказав, що проводячи політичну пропаганду серед студентів, противники уряду мають на меті або схилити на свій бік місцеву молодь, або спотворити її образ в очах уряду і таким чином позбавити освітні заклади довіри і захисту імператора⁴.

С.Уваров був незадоволений поведінкою попечителя фон Брадке, який для того, щоб піймати В.Гордона спробував перехоплювати студентське листування у місцевому поштовому відділенні. В неофіційному листі до фон Брадке С.Уваров наказав йому припинити такі дії. Міністр наполягав, що справа політичної пропаганди в університеті цілком вирішена. За його версією втеча В.Гордона була пов'язана лише зі збором коштів і не являла загрози. На думку С.Уварова, звертаючись до представників влади поза університетом з проханням допомогти розшукати Гордона, фон Брадке лише надавав цій справі ще більшого значення. Такі дії привертали увагу до університету і могли привести до непорозумінь. С.Уваров вважав, що адміністрації університету не потрібно було сіяти підозри щодо студентських настроїв⁵.

Насправді, С.Уваров заборонив попечителю розшукувати В.Гордона, а також намагались з'ясувати політичний аспект справи. Міністр поставив репутацію університету вище за бажання піймати окремого політичного злочинця. Оскільки він написав фон Брадке неофіційного листа, останній не міг сказати, що він отримав чіткий наказ від свого міністра. Таким чином, вся відповідальність покладалась на фон Брадке. Незабаром генерал-губернатор Дмитро Бібіков увійшов у конфлікт з попечителем, який відмовився дозволити співробітникам та студентам університету давати свідчення у справі В.Гордона. С.Бібіков доповів про цю суперечку Миколі I не повідомивши про це Олександра Бенкендорфа, шефа Третього відділу. 3 травня 1838 р. Микола I наказав фон Брадке та всім іншим попечителям співпрацювати з місцевою поліцією у подібних справах. Таким чином, фон Брадке впав у немилість імператора, тоді як С.Уваров, дійсний винуватець, залишився осторонь. У листопаді 1838 р., після того, як усі аспекти діяльності СПН в університеті були виявлені, фон Брадке примусили піти у відставку⁶.

У листопаді 1837 р. Микола I прийняв пропозицію Уварова усунути з посад усіх професорів-поляків університету св. Володимира. Це цілком відповідало загальній політиці, яку проводило Міністерство народної освіти. Коли справа СПН була повністю розкрита, подальша реорганізація університету стала неминучою. У січні 1839 р. Микола I схвалив пропозицію С.Уварова тимчасово закрити університет. Студенти, які не мали політичної провини і добре себе поводити, могли перевестися до інших університетів або піти на державну службу, решта були позбавлені таких можливостей. Професори мали продовжувати отримувати заробітну плату, а державні студенти, яких перевели до інших університетів – стипендії. Жодному з колишніх студентів не було дозволено повернутися до університету після його відкриття. С.Уваров представив справу так, що причиною політичної активності в університеті була зовнішня агітація. До того ж він не бачив ніяких суттєвих помилок в політиці, яка до сих пір проводилась. Міністр хотів уникнути як закриття університету назавжди, так і застосування інших подібних драконівських заходів⁷.

Політика С.Уварова незабаром була засуджена Д.Бібіковим, який наполягав на необхідності більш радикальної реорганізації всієї системи освіти на Правобережній Україні. Відносно незалежна позиція учбового округу дратувала генерал-губернатора, який мав дуже велику цивільну та військову владу. Тоді Д.Бібіков розпочав енергійну боротьбу за оволодіння контролю над сферою освіти. В березні 1839 р. він подав свої пропозиції на розгляд Миколі I. На думку генерал-губернатора, попередня політика була хибною і врешті-решт призвела до виникнення антиурядового руху в університеті. Він вважав помилкою дозволити професорам-полякам працювати в університеті, оскільки вони не могли виховувати у молоді "російський спосіб мислення". Ці професори разом із поляками-студентами, які склали студентську більшість, створили ситуацію, коли польський вплив в університеті був сильнішим за російський. В стінах університету часто було чути переважно польську мову. Університетські органи влади були неспроможні подолати польський вплив, який до того ж був підсилений існуванням приватних

пансіонів та місцевої польської громади. Д.Бібіков запропонував, щоб до університету знову були прийняті колишні студенти-росіяни та німці. На його думку, університет мав відкритися восени 1839 р., а не у 1840 р., як пропонував С.Уваров. Попередні рішення про переведення студентів до інших університетів, а також про виключення частини з них мали стосуватися тільки поляків. В такий спосіб студенти-росіяни стали б більшістю. До того ж усі студенти, а не лише бідні та політично неблагонадійні, як це було раніше, мали жити під наглядом у гуртожитку. Надалі Д.Бібіков запропонував звільнити всіх викладачів-поляків, а також і не поляків, які раніше викладали та вчилися в Кременецькому ліцеї, з усіх навчальних закладів Київського учбового округу. Їм також суворо заборонялося давати приватні уроки. Усі гімназії для полегшення нагляду за ними мали перевести до губернських центрів. Частина території Лівобережної України мала бути включена до Київського учбового округу, щоб він став "більш російським". Стосунки між самим Д.Бібіковим та місцевими органами освіти мали бути точно визначеними⁸.

Деякі ідеї Д.Бібіков, можливо, запозичив у професора Михайла Максимовича. Останній написав записку про ситуацію в університеті до єпископа Інокентія (Борисова), який у свою чергу збирався передати її уряду. М.Максимович писав, що політичні заворушення були результатом в основному зовнішнього впливу. На його думку, жоден із професорів не поширював бунтівні ідеї. Однак, було помилкою дозволити полякам складати студентську більшість. Замість того, щоб русифікуватись в університеті, вони сформували в ньому своє велике земляцтво. Щоб побороти польський дух серед студентів, треба було б дозволити викладати лише професорам-росіянам, оскільки тільки вони можуть активно поширювати "русский дух". Тут потрібно зауважити, що у М.Максимовича поняття "русский" охоплювало як українців, так і росіян⁹. Він пропонував усунення не тільки польських, але також і німецьких професорів; приєднання Полтавщини і деяких інших областей Лівобережної України до Київського учбового округу для того, щоб серед студентів поляки не склали більшості. Ця остання пропозиція М.Максимовича, а також деякі його міркування про польський вплив в університеті дуже нагадували ідеї, викладені Д.Бібіковим імператору. Ймовірно, що він читав записку М.Максимовича. Єпископ Інокентій написав дуже схожу записку, в якій наголошував на небажаності присутності в університеті професорів-поляків¹⁰.

Миколі I сподобалися пропозиції Д.Бібікова і він відправив їх С.Уварову, щоб він спільно з Д.Бібіковим розробив остаточний варіант. Таке втручання генерал-губернатора у сферу діяльності Міністерства народної освіти С.Уваров сприйняв як особисту образу. Крім того, ці пропозиції абсолютно суперечили його політиці. С.Уваров вважав заклади освіти важливими центрами русифікації. Відверта дискримінація польських студентів могла б ослабити їхнє бажання вчитися в університеті, що перешкодило б їх русифікації. Звільнення усіх учителів-поляків або переведення їх до інших частин імперії мало б такий самий ефект і у школах. На відміну від Д.Бібікова, С.Уваров відчував відповідальність за долю шкіл і розумів до яких наслідків така акція може привести, враховуючи недостатню кількість вчителів-росіян, які б не могли повністю замінити поляків в усіх рівнях освіти. Однак, міністр був змушений піти на компроміс з генерал-губернатором, оскільки пропозиції Д.Бібікова підтримав сам імператор. Між Д.Бібіковим та С.Уваровим зав'язалося листування, у якому вони не дійшли згоди. С.Уваров був проти того, щоб університет відкрився вже восени; термінового звільнення всіх шкільних учителів-поляків і переведення шкіл до губернських центрів. Принаймні С.Уваров хотів запобігти звільненню вчителів не поляків, які раніше вчилися у Кременці. С.Уваров також запропонував визначити стосунки між Міністерством народної освіти і київським генерал-губернатором, залишивши за Міністерством право прийняття остаточного рішення в суперечливих питаннях¹¹.

Д.Бібіков був непохитний. С.Уваров вимушений був багато в чому піти на поступки. В результаті, його пропозиції імператору більшою мірою відображали погляд Д.Бібікова. С.Уваров запропонував тільки поступове усунення поляків і "тих, хто був в ліцеї у Кременці", від викладання у школах, але Микола I наказав зробити це відразу. Міністру також вдалося загальмувати переселення всіх студентів університету св. Володимира до державного гуртожитку. Новий попечитель учбового округу Сергій Давидов отримав завдання підготувати для Д.Бібікова пропозиції щодо закриття шкіл, або переведення їх до губернських центрів. Д.Бібіков мав передати план С.Уварову для остаточного рішення. Всі інші пункти пропозицій були такими, як бажав Д.Бібіков. Наприклад, Полтавська губернія переходила до складу Київського учбового округу¹².

Генерал-губернатору були надані певні права в керівництві освітою. Університетський інспектор, інші службові особи, відповідальні за дисципліну в школах, мали повідомляти про "будь-які незвичайні події", не тільки попечителю, але також і генерал-губернатору. Всі політичні злочини в освітніх закладах розслідувалися виключно генерал-губернатором. Він був зобов'язаний заарештовувати винних і доповідати про це імператору і мав право не дозволяти представникові університету бути присутнім на слідстві. Генерал-губернатор міг також карати студентів і не за політичні провини. Будь-яке призначення поляків, або одружених на польках осіб, до роботи в системі освіти було неможливим без його дозволу. Оскільки дружина С.Уварова була полькою, це виглядало як особисте знущання. Влада С.Уварова була значно обмежена. В неофіційному листі до С.Давидова міністр виправдовував своє схвалення обмеження

влади необхідністю налагодження співробітництва з Д.Бібіковим, крім того і тим, що генерал-губернатор також ніс відповідальність за освіту¹³.

В університеті св. Володимира височайше повеління було виконано. В квітні 1839 р. там залишилося лише шість викладачів-поляків, але невдовзі їх перевели до Харківського та Московського університетів, а також до Ніжинського ліцею. Однак, С.Уваров продовжував противитися деяким іншим заходам, які були схвалені імператором. Міністр прийняв пропозицію С.Давидова щодо поступового звільнення 84-ьох вчителів-поляків з Київського учбового округу. С.Уваров таким чином інтерпретував заборону на приватне навчання, що вона стосувалася лише поляків, які раніше викладали у Кременці. Таким чином, міністр діяв проти волі його величності. В серпні С.Уваров пояснив Миколі I, що поступове, а не негайне звільнення вчителів-поляків диктувалося необхідністю, але промовчав про інші власні інтерпретації височайшої волі¹⁴.

Проте Д.Бібіков вимагав від С.Уварова буквально виконувати рішення імператора. Генерал-губернатор вказував, що якщо не всім полякам буде заборонено працювати приватними вчителями, то молодь піде вчитися до них, а не до державних шкіл. Він також скаржився, що С.Уваров дозволив православним та уніатським вчителям із “західних губерній імперії” (Правобережної України, Литви та Білорусі) залишитись на роботі¹⁵.

Тепер настала черга С.Уварова проявити рішучість. Він виклав Д.Бібікову офіційний погляд на національність православних та уніатських мешканців Західних губерній, яка полягала в тому, що їх вважали “росіянами” і на них ніколи не поширювались державні закони, спрямовані проти поляків-католиків¹⁶. Отже, в цьому окремому випадку, українці мали користь від того, що міністр не розглядав їх як окремий народ. Тоді це врятувало їх від дискримінації, але пізніше офіційна російська політика була направлена для репресій проти діячів української культури. Міністр пояснював Д.Бібікову, що поступове усунення вчителів-поляків відбувалось через обставини поза його контролем. Він захищав свою інтерпретацію заборони полякам займатися приватним викладанням як за допомогою різних хитрощів і словесних вивертів, так і практичних аргументів – повну заборону приватних польських учителів було неможливо контролювати; такі дії могли б серйозно зашкодити початковій освіті.

Суперечка між С.Уваровим і Д.Бібіковим була суперечкою між державним діячем і прислужником імператора. Для Д.Бібікова найважливішим було дотримання букви закону: воля імператора втілена в життя, державні школи очищені від поляків, польське приватне навчання заборонене. С.Уваров брав до уваги не тільки офіційну, але також і фактичну реальність. Він розумів, що заборона польського приватного навчання буде фактично нездійсненною. Негайне усунення вчителів-поляків з державних шкіл зробить ці школи менш привабливими для місцевого населення. Якщо ж польська молодь не піде в державні школи, то її освіта вийде з-під контролю держави.

У листопаді 1842 р. Д.Бібіков критикував С.Уварова за те, що на Правобережній Україні залишилось 25 вчителів-поляків. Але це вже не було дуже важливим. У всякому разі, школи втратили останні сліди їхнього колишнього польського характеру. Для молоді польської інтелігенції Правобережної України вчительська кар’єра була закрыта, поляки могли вчителювати лише на території Росії. Для С.Уварова, однак, було важливо, щоб він запобіг остаточній перемозі Д.Бібікова. Антипольські заходи лише тимчасово вплинули на національний склад студентства. В 1840-і роки поляки знову стали складати більшість.

Польський студентський рух кінця 1830-х років призвів до важливих змін у вищій освіті польської молоді Західних губерній. Уряд побоювався концентрації студентів-поляків в одному місті, зокрема у Києві. Ось чому все більше поляків направлялись до університетів в Росії. У жовтні 1838 року Микола I схвалив пропозицію С.Уварова про запровадження 20-ти постійних державних стипендій для випускників гімназій Білоруського учбового округу, які навчалися в університетах Петербургу, Москви, Харкова та Казані, по п’ять в кожному¹⁸. Таким чином, студентів посилали насамперед до університетів в Росії, але не до Києва або Дерпта. Бажання обмежити кількість поляків-студентів у Києві подібне умовам, які уряд поставив перед студентами Медичної Академії у Вільно у 1840 р., коли було прийнято рішення про її закриття. Студентам трьох молодших курсів було дозволено перевестися до будь-якого університету або медичної академії, до якої вони бажали, крім університету св. Володимира. Таке рішення було прийнято, незважаючи на те, що основна база Академії була переведена до відкритого у Києві медичного факультету. Ініціатором такої жорсткої антипольської політики і на цей раз був Д.Бібіков. С.Уваров погодився з ним¹⁹.

Зміни в освітній політиці на Правобережній Україні не були викликані лише діяльністю групи студентів, які належали до СПН. Генерал-губернатор Д.Бібіков скористався ситуацією, щоб посилити свою владу і більш рішуче проводити політику русифікацію. В всякому разі, несхоже, щоб він збирався терпіти вчителів-поляків на підвладній території. Зі свого боку, С.Уваров вважав службу вчителів-поляків тимчасовою необхідністю, однак планував тримати їх на роботі значно довше, ніж було дозволено. Отже, суперечка між генерал-губернатором і міністром освіти свідчить, що навіть серед імперських політиків, які виступали за проведення політики русифікації, існували суттєво різні погляди.

¹Російський державний історичний архів (далі – РДІА). – Ф.735. – Оп.10. – Спр.108. – Арк.1 – 4. Брадке Е. Автобиографические записки // Русский архив. – 1875. – №3. – С.275 – 280. Короткий В., Біленький С. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX століття. К., 1999. – С.51 – 62, 66, 68 – 69. Рождественский Р. Исторический обзор деятельности народного просвещения. – СПб., 1902. – С.297 – 298. Шульгин В. История университета Св. Владимира. – СПб., 1860. – С.36 – 39. Zasztowt Leszek: Kresy 1832 – 1864. Szkolnictwo na ziemiach litewskich i ruskich dawniej Rzeczypospolitej. Warszawa, 1997. – P.133 – 137.

²Література про СПН досить обширна. Найбільш докладна книга Łopuszański Bolesław: Stowarzyszenie Ludu Polskiego (1835 – 1841). Geneza i dzieje. Kraków 1975. Статут Союзу опублікований в Stowarzyszenie Ludu Polskiego w Krolestwie Polskim. Gustaw Ehrenberg i “Świętokrzyżcy”. Wrocław 1978. – P.161 – 177.

³Remy Johannes: Higher Education and National Identity. Polish Student Activism in Russia 1832 –1863. Helsinki 2000. P. 101 – 109. Сімонов С. Осередок “Союзу Польського Народу” в Київському університеті // Вісник Київського університету. Серія історії і філософії. К., 1961. – С.94 – 101. Tabiś Jan: Polacy na uniwersytecie Kijowskim 1834 – 1863. Kraków, 1974. P. 49 – 60.

⁴РДІА. – Ф.733. – Оп.69. – Спр.335. – Арк.3.

⁵Пантелеев Л. Из истории первых лет университета св. Владимира // Русское богатство. – 1908. – №12. – С.202 – 203.

⁶РДІА. – Ф.733. – Оп.69. – Спр. 378, I. – Арк.1 – 4, 6, 75; Там само. – Спр. 400. – Арк.1.

⁷Там само. – Ф.733. – Оп. 69. – Спр. 445, 36 – 37. Спр. 444, арк. 1 – 7. Полное собрание законов Российской империи (далі – ПЗЗРІ) Собрание второе. – Т. XIV. – 1839. – №11924. – С.10.

⁸РДІА. – Ф.733. – Оп.69. – Спр.445. – Арк.2 – 3.

⁹Те, що місцевий патріотизм М.Максимовича не суперечив його лояльності імперії або “Росії” як цілісності, достатньо підтверджується у його працях, зокрема, “Об участии и значении Киева в общей жизни России” (промова 1837 р.) // Максимович М. Собр. Соч.: В 3 т. К., 1877 –Т.2 – С. 5 – 23. В.Короткий та С.Біленький також писали про лояльність М.Максимовича до Російської імперії. Див.: Вказ. праця. – С. 73 – 74, 95 – 96, 105 – 106, 131.

¹⁰Максимович М. Мысли об университете св. Владимира в конце 1838 года. К., 1865. – С.5 – 10.

¹¹РДІА. – Ф.733. – Оп.69. – Спр.445. – Арк. 4 – 34.

¹²РДІА. – Ф.733. – Оп.69. – Спр.445. – Арк. 32 – 41. ПЗЗРІ. –Т.XIV, 1839, №12272, 12273 – С.384 – 385.

¹³РДІА. – Ф.733. – Оп.69. – Спр.445. – Арк. 39 – 41, 55 – 56.

¹⁴РДІА. – Ф.733. – Оп.69. – Спр.445. – Арк. 53, 58 – 60, 86 – 95, 111 – 112, 144 – 147. В Білоруському учбовому окрузі не проводилось кампанії по звільненню вчителів-поляків. Навіть у 1852 р. серед вчителів округу переважали католики. Це додаткове свідчення того, що звільнення у Київському учбовому окрузі відбувались під тиском Д.Бібікова. Див. там само. – Оп. 62. – Спр. 1223. – Арк.1 – 2, 4 –6, 8, 19.

¹⁵РДІА. – Ф. 733. – Оп. 69. – Спр.445, арк. 155 – 159, 179 – 180.

¹⁶Там само. – Арк.161.

¹⁷Там само. Арк.382 – 383.

¹⁸РДІА.– Ф.733. – Оп.66. – Спр.384. – Арк.3 – 5. Рождественский С.В. Вказ. праця. – С.301.

¹⁹РДІА. – Ф.733. – Оп.31. – Спр.116. Арк.111. Віленський генерал-губернатор Федір Миркович також вимагав, щоб віленських студентів не пускали у Київ. Там само. – Спр.129. Арк 2 – 3. РДІА. – Ф.735. – Оп.10. – Спр.142. – Арк.1 – 2.

Мирослав БОРИСЕНКО

Київ

ТОПОНІМІКА УКРАЇНИ 1920 – 1930-х років (історичний аналіз)

Топоніміка як допоміжна історична дисципліна широко використовується для дослідження дописемного періоду. На перший погляд, використання топоніміки для вивчення історії України XX ст. може видатися недоречним. Однак, це лише на перший погляд.

Сьогодні історична наука переживає період методологічних пошуків. Внаслідок залучення українських гуманітарних наук до загальноєвропейського процесу сучасні науковці використовують у своїй праці нові наукові інструменти, поширюються нові методологічні розробки. Загальною тенденцією розвитку гуманітарних наук в другій половині XX ст. став процес поглибленої інтеграції різноманітних наукових знань. Внаслідок синтезу різних гуманітарних наук – психології, соціології, етнології, історії – відкриваються більш широкі перспективи перед дослідниками.

Більшість науковців цілком слушно вважає, що назви радянського періоду надумані, не відповідають традиційному топонімічному ландшафту України. В роки незалежності Україна частково позбулася найбільш одіозних топонімів, пов’язаних з радянським минулим. Видумані в 1920 – 1950-х роках назви здаються недоречними, вони порушують топонімічний стиль місцевості. Але видаються вони такими лише спеціалісту – історику або лінгвісту, а не тому, хто ці назви створив¹.